

Johan Galtung

FRA DET TJUENDE TIL DET TJUEFØRSTE ÅRHUNDRE – FRA KRIG TIL FRED?

Det tjuende århundre: Fra grensekriger til kriger langs konfliktlinjer

For optimistisk, dette? Sikkert, særlig når det skrives i de mørkeste skyggene av Den vestlige sivilisasjon på sitt verste: Ortodokse kristne dreper muslimer, protestanter og katolikker bomber ortodokse kristne – gamle handlemønstre på nytt. Men la oss prøve ut noen visjoner for mål og prosesser, mer for 31. desember i år 2099 enn for 1. januar 2000. I det vi befinner oss i vannskillet ikke bare mellom to århundre, men mellom to millenier, kunne et tilbakeblikk på det 20. århundre være en måte å komme i gang på. Et redselens århundre: Kriger, folkemord, tortur satt i system og terrorisme, undertrykking, utbytting, fremmedgjøring – og ideologier slik som kolonialisme, bolsjevisme, nazisme, *dai-to-a* og maoisme.¹ Men hva var de viktigste motsetningene? Hva dreide det seg egentlig om?

Da det nittende århundre tok slutt, fantes ennå føydalisme og slaveri i stort omfang, og ikke å forglemme – kolonialisme. Over alt i verden slo kampen mot undertrykkingen av kvinner og ungdom og utbyttingen av ikke-hvite arbeidere an tonen i hundre år framover, konsentrert om *kjønns- og generasjonsmotsetninger*, *raser* og *klasser* og frigjøringen av de undertrykte – herunder kampen for stemmeretten og retten til å bli valgt.

Det fantes også en femte konfliktlinje i menneskenes liv – *det nasjonale spørsmål*, kampen for et likeverdig samfunnsborgerskap, innbefattet det å bli et uavhengig land, slik som mitt eget, Norge, som rev seg løs fra Sverige – uten voldsbruk – i 1905. Nesten over alt i verden var *statene* maktinstrumenter til en ørliten, Mannlig, Gammel, Hvit, Borgerlig minoritet (MGHB) i de angelsaksiske eller andre vestlige nasjoner som regjerte ved hjelp av store, imperialistiske systemer. Kvinner, ungdom, arbeidere, Gandhi, Mao, Tojo og afrikanske ledere reiste seg mot MGHB-syndromet.² Men kampen fortsetter. Konfliktlinjen mellom angelsakserne og MGHB på den ene side og resten på den andre genererte de to hovedkonfliktene i det tjuende århundre: Først rasekriger, slik vi finner dem i kampen for avkolonialiseringen, for frigjøring av de ikke-hvite, satte landene i det nordvestlige hjørnet av verden – USA og Nordvest-Europa – opp mot det meste av verden utenfor disse områdene, (til disse områdene kan vi i det attende hundreåret ta med koloniene mot Atlanterhavskysten som senere ble til USA). Deretter klassekriger slik som i kampen mot de krefter som truet MGHBs herredømme – for eksempel nazistene i Sentral-Europa, fascistene i Sør-Europa, kommunistene i Øst-

Europa (på Balkan alle tre) og tilhengere av Gandhi i India, maoister i Kina og militarister i Japan.

Vi fikk Den første verdenskrig mellom Nordvest (UK, Frankrike og USA) og Sentral- og Sørøst-Europa (Prøyssen, Østerrike og Tyrkia). Men det var en klassisk *mellomstatlig* krig, slik dette er definert ved freden i Vestfalen i 1648, med MGHB-eliter fra angelsaksiske og andre nasjoner som mobiliserte sine stater og armeer mot hverandre og justerte noen landegrenser. Noe av dette fant vi også i Den andre verdenskrig. Men det typiske for det 20. århundre var det massive innslaget av krig mot folkegrupper (folkemord) til forskjell fra kriger mellom de ulike *elitene*. Regjeringene drepte folkegrupper som stod i veien for dem (armenere, jøder og «kulakker»), slik Vesten hadde gjort tidligere i koloniene, også på den amerikanske Atlanterhavskysten.³ Stater gikk til krig mot stater som var styrt av den andre klassen. Dette trekket fra det nittende århundret ble overført til første halvdel av det tjuende. Sir Winston Churchill og hans klasse hatet innslaget av arbeiderklasse (ofte kalt «populistisk») i stater som Tyskland, Italia og Russland. Fra Münchenforliket mellom UK og Tyskland i 1938 og tiden etterpå var politikken klar: La de lavere klasser bekjempe hverandre i en europeisk borgerkrig mellom kommunister på den ene side og nazister og fascister på den andre.

Men det endte med at MGHB-eliteene trengte hjelp fra Sovjetunionen mot nazismen og vice versa som «allierte», og Sovjetunionen fikk låne livet en kort stund. Den kalde krigen ble den andre konfrontasjonen innenfor dette syndromet. Den mest alvorlige forbrytelsen som Sovjetunionen begikk, var – sett fra MGHBs ståsted – verken folkemord eller koloniseringen av andre, slik MGHB-eliteene selv hadde gjort i hundreår forut. Sovjetunionen hadde gjort noe som var enda verre: Den løftet folkemasser opp fra bunnløs elendighet til relativ fattigdom – der de fikk tilfredsstilt grunnleggende materielle behov på bekostning av de borgerlige friheter til å bruke kapitalismen for egen berikelse, uten hensyn til kostnadene med det.

På slutten av det tjuende århundre falt Sovjetunionen sammen som et absurd samfunn. Hovedutfordreren til Nordvest og MGHB måtte underkaste seg kapitalismen. Jugoslavia, Cuba, Nord-Korea og Kina underkastet seg ikke like lett, men plasserte seg køen av de land som går under som egne samfunnsstrukturer. Ingen alternativer er tillatt i Den nye Neuordning.⁴

Men hva har skjedd med forholdet mellom kjønnene, generasjonene og nasjonalitetene? De er der fremdeles. Vi kan forvente at nasjonaliteter av alle slag ville forsøke å bryte ut av statsdannelser som de opplever som fengsler. Og de vil få støtte til dette fra Nordvest bare i samme grad som de står for overklasseinteresser som nevnt ovenfor (som f.eks. Israel vs. Palestina). Og vi kan vente stygge tilbakeslag for kvinnene, som f.eks. å redusere deres antall ved selektiv abort, og tiltak mot den eldre del av befolkningen, trolig i form av barmhjertighetsdrap (euthanesi). Noe av dette kan vi unngå dersom vår oppmerksomhet mot det er sterk nok.

For å oppsummere: Det tjuende århundre dreide seg om konfliktlinjer i sin alminnelighet og rase og klasse i særdeleshet. Det nye var globaliseringen av rase- og klassekrigene innenfor det mellomstatlige verdenssystemet, med folkemord både nasjonalstatene i mellom og innenfor de enkelte stater. Og det leder oss til det neste, opplagte spørsmål. Hva blir det neste?

Det tjuende århundre: Fra kriger mellom stater til globale kriger?

Historien beveger seg sakte. Ingen stor plan er blitt fullført. Det er faktisk slik at store prosjekter som menneskene setter i gang, sjelden blir fullført. De slingrer og går. Vi kan forvente at det nordvestlige hjørnet av verden under lederskap av USA og dets våpendrager, UK, fortsetter mønsteret med rasekonflikter og klasseutbytting og holder fram med å forberede seg på Det store slaget mot de utbyttede raser og klasser. Med andre ord – vi kan forvente at klassekonflikter mellom fargede, svært fattige mennesker og MGHB i de angelsaksiske og lignende nasjoner i Vest vil forsterkes. Og vi kan forvente at mellomregionale allianser, slik som USAs kamp for kontroll over Eurasia ved hjelp av NATOs ekspansjon østover og AMPO vestover, vil stå sentralt i det tjuende århundre.⁵

Kort sagt, vi forventer følgende konfliktformasjoner: En geo-økonomisk (krise i verdensøkonomien), en geo-militær (ekspansjon av NATO/AMPO), en geopolitisk (motsetningen mellom stat og nasjon), en geo-kulturell (motsetning mellom kristne og muslimer), og det tredelte Europa (det katolsk-/protestantiske, det ortodokse og det muslimske Europa). Klasse- og/eller rasemotsetningene dominerer i alle disse konflikttypene. Dette er ikke de klassiske konflikttypene der elitene bruker statsmaktene til å flytte landegrensene. Statsmakten blir brukt, men den er brukt til å bekjempe folkegrupper på tvers av konfliktlinjene innenfor og mellom stater.

Den alminnelige mangelen på solidaritet mellom de fattige innbyrdes er slående, og forskjellen i kjøpekraften for de 20% fattigste og de 20% rikeste øker i et tempo på mer enn 3% årlig (veksten i verdensøkonomien er mindre enn 3% i gjennomsnitt). Tre personer eier mer enn det 48% av alle verdens land gjør. At de fattigste i all hovedsak er kvinner, barn, gamle, fargede og/eller arbeiderklasse, behøver ikke nevnes. De lever heller ikke bare i Eurasia. Men de store statene som huser dem, finner vi her – Russland, Kina, India (med til sammen 40% av jordens befolkning) og Pakistan – og de statene som USA har utnevnt til «bandittstater» eller «pariastater»: Iran, Irak og Syria. Dersom vi antar at det er fire eller flere atommakter mellom dem og at de koordinerer sine krefter så langt at de i realiteten utgjør en allianse, da har NATO/AMPO-systemet under ledelse av USA skaffet seg en skremmende fiende i et sammenstøt mellom superregioner (ikke mellom sivilisasjoner, da Eurasia er svært pluralistisk). Det eneste positive er at denne knipetangsmanøveren mot Eurasia trolig vil føre til at Kashmir-

problemet blir løst. USA vil på den andre side ha bruk for og vite å utnytte konflikten på Balkan og i Korea til det ytterste og forsyne sine allierte i NATO/AMPO med raketter.

De tre sistnevnte former for konflikter overskrider det klassiske stats-systemet fullstendig. To av dem er globale: 2000 nasjonaliteter kjemper for anerkjennelse og rettigheter innenfor 200 stater, og verdens to største religioner står mot hverandre. Den ene av disse to konfliktenes fins i Europa, slik vi har sett i Jugoslavia og i enkelte deler av Russland. Hitlers bruk av den nasjonale konflikten mellom Sudettyskerne og tsjekkerne er en slående parallell. Presset mot Tsjekkoslovakia hadde også Englands støtte.⁶

Japans angrep på Mandsjuria 1931-1945 og Italias angrep på Etiopia 1935-1941 var også i strid med Kellogg-Briand-pakten av 1928. (Briand fikk Nobels fredspris i 1926, Kellogg i 1929): Sekstito stater – mellom dem alle stormaktene – var i følge denne pakten enige om ikke å bruke krig som et politisk virkemiddel. De forpliktet seg til å løse alle internasjonale konflikter med fredelige midler. Unntaket var forsvarskrig, eller militære forpliktelser ifølge Folkeforbundets pakt, Monroedoktrinen eller andre allianseforpliktelser, en forståelse som ligner svært mye på FN-paktens artikkel II (4), med unntak.⁷

De tre diktaturstatene var hevet over loven og Folkeforbundets pakt. De feide alle resolusjoner til side. Deres propaganda var like massiv som NATOs i dag. Makten hos dem som var «hevet over loven», var, for å bruke et begrep etter deres egen smak – den sterkeste vilje – overveldende. Det var trolig mer folkelig oppslutning bak disse diktaturene i 1930-årene enn bak demokratiene seksti og sytti år senere: Diktaturene var mer ærlige, demokratiene mer manipulerende ved å skjule sine intensjoner. Diktaturene fulgte opp med det de hadde satt i gang. De startet en ny verdenskrig for en Neuordnung/-Nouvo Ordine/Dai-to-a, og tapte: Newtons tredje lov. Demokratiene, med USA i ledelsen og med bruk av NATO, AMPO og TIAP kan være fristet til å gjøre det samme. De startet med Nord-Korea og Colombia for å gjennomføre «den nye verdensordning».

Det er et illevarslende perspektiv. Er det lys i sikte? For å komme fram til en avklaring må vi gå bak slike målsettinger, hvor edle de enn måtte være, for å forsøke å finne noen innebygde svakheter i kreftene bak dem – og noen motkrefter til dem.

Det tjuende århundres redsler og statens rolle

Alle disse fenomenene har én ting felles: Staten er selve nøkkelinstrumentet for å utøve makt innover og utover. Eierforholdet til statsmakten er selve den politiske nøkkelen (MGHBs eierforhold i de sentrale statene, deres pålitelige klienters statsmakt i periferien og anti-MGHB i de onde statene). Staten ble visselig brukt til å føre verdenskriger så vel som klassiske kriger, til kriger

mellom folkeslag og til folkemord. Staten ble brukt til koloni- og rasistiske kriger, inkludert utryddelse. Staten ble brukt til å utføre tortur – den ikke-statlige torturen er en bagatell til sammenlikning. Staten er det ideelle instrument for undertrykkelse, til å berøve alle mennesker deres sivile og politiske rettigheter under dens svøpe, deres liv medregnet ved håndhevelse av dødsstraff. I samvirke med kapitalkreftene kan staten støtte opp under ulike former for utbytting. Gjennom utøvelse av sin kommando fratar den alle mennesker deres økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Og når den er inspirert og informert av de kulturelle elitene, kan staten engasjere seg i en massiv fremmedgjøringsprosess, som ved maktbruk å frata grupper i befolkningen deres egne verdisystemer, myter og tro.

Men det er én ting staten ikke er god til – å gjøre seg selv overflødig. Ikke-stater bekjemper ofte stater, som i kampen mot kolonialismen, mot MGHB som den hvite overklassen; eller i kampen mot kapitalismen, MGHB som borgerskapet; eller i kvinnes kamp mot MGHB som menn; eller som ungdom i kampen mot MGHB som de gamle. Men etter en løsrivelse fra koloniene eller etter en revolusjon har disse kampene alle en tendens til å ende opp med å ta del i statsmakten eller å grunnlegge en ny stat. Dialektikken mellom stat og ikke-stat har en tendens til å styrke selve statssystemet på bekostning av å bryte ned enkelte stater innenfor det. Anti-MGHB-bevegelser erobrer stater, gjør dem til redskaper i sine egne hender. De går til og med til krig mot MGHB-stater. Men de risikerer da selv å ende opp som nye MGHB-stater.

Hvorfor? Svaret er enkelt: Statssystemet har sin egen logikk og er i stand til å forme ulike mennesker etter den samme lest, slik som vi så i sosialdemokratenes krig i 1999 mot Serbia. Ordtaket «Den som holder i en hammer, ser på verden som en spiker» gjelder også for sosialdemokrater når de blir statsmenn. De er også mer følsomme for åpenbare brudd på menneskerettighetene når de begås av serbere, og de er i slike tilfelle ivrigere til å rope på «atlantisk solidaritet» enn mer konservative, stats- og nasjons-sentrerte MGHB.

Som etterfølgere til de absolutte monarkiene, eller til selve monarkene eller prinsene, vil statene med sitt voldsmonopol ha en tilbøyelighet til å se på konflikter som råmateriale for å øke egen makt. En konflikt som er løst uten bruk av statsmakt, er en tapt sjanse. Konflikter ryster statssystemet slik at noen deler av det løsner og blir et bytte for de grådige. Store stater er som gribber – de sirkler høyt oppe i luften, og bare venter på en anledning. De kan bombe – mye eller lite – for å svekke nettverket av små stater eller av ikke-stater, i det de ivrer for at noen av dem skal løsne fra resten, slik at de kan reorganisere dem. Og den kirkegården/ ørkenen som de etterlater seg, kaller de «fred» (Tacitus).⁸

Absurditet

Så – hvordan er det mulig for meg å beholde et minimum av optimisme etter en krig i en konflikt som det til og med ville ha vært lett å finne en løsning på, og med så mørke framtidsutsikter for det tjuelførste århundre?⁹ På grunn av et interessant analytisk begrep jeg har funnet: *absurditet*. Jeg definerer absurditet som situasjon der kultur og struktur kobles fra hverandre. Ett døme er Sovjetunionen. Kulturen hadde en visjon om en utopi som skulle fjerne ikke bare all sosial elendighet, men til og med de sosiale klassene, krig, voldsbruk og undertrykking. De oppnådde en relativ fattigdom, men fikk også et nytt klassesamfunn, krig, voldsbruk og undertrykking. Kulturen hadde en sterk tanke som forutsa at kapitalismen ville falle sammen. Kapitalismen feilet i å leve opp til denne forutsigelsen. Det som kollapset, var deres eget system. Absurditeten har sine grenser.

Det klassiske eksemplet på absurditet som en tilstand er selvsagt Hans Chr. Andersens keiser uten klær. Bare et barn var voksent nok til å peke på frakoplingen av kultur fra struktur. De voksne var alle hjernevasket av kulturen til å leve i en virtuell virkelighet i stedet for i en virkelig virkelighet. På samme måte puster folk i dag i finansøkonomiens tynne luft (kulturen), blinde for krisen i realøkonomien med overproduksjon og underforbruk (struktur). Absurditeten danner en svært ustabil likevekt. I Sovjetunionen daterer jeg absurditetskrisen til de tidlige 1970-årene. Fra da av kunne systemet bare overleve ved en opptrapping av trusselen fra USA («teater»-rakettene). NATO ga sovjetsystemet ennå et tiår.

Absurditeten med å redde menneskeliv gjennom bombing og med å beskytte lovens herredømme – the rule of law – ved å bryte det, går ikke upåaktet hen. Bombingen/ødeleggelsen av Irak, bombingene/ødeleggelsen av Serbia, bombingene av Sudan, bombingene av Afghanistan – alt dette etter først å ha ødelagt Korea og deretter Vietnam i alle tilfelle med svært annerledes resultater fra det som var annonsert – går ikke upåaktet hen.¹⁰ Selvsagt forutsetter jeg ikke at MGHBAS (Angel-Sakserne – jeg føyer her til USA og UK) skal oppfatte dette. Autisme er tvert om en betingelse for å være verdens mest krigerske land.

Men resten av verden har begynt å oppfatte det og vil en dag komme til følgende konklusjon: Verden har et hovedproblem – ikke terrorismen, ikke de små, lokale makthaverne, selv om alle slike problem burde bli tatt alvorlig på en kreativ måte. Navnet på problemet er USA og dets mammadalt. Når absurditeten er avslørt, vil allianser skjelve og den blinde lydigheten i fortryllesen fra USAs sjarm, rikdom, intellektuelle kreativitet og lederskap forsvinne. Vi nærmer oss et vendepunkt. USA, pass på.

Men USA kan også bli hengende etter, slik det skjedde med slaveriet. Til og med enda viktigere enn USA er et fenomen på et dypere plan som vi kan iaktta hver dag: Absurditeten ved selve statssystemet. Reduksjonen av statens

betydning som velferdens vokter, som en økonomisk aktør og vokter over av fordelingen i samfunnet, skjedde interessant nok svært fort, i det en brukte absurditetene ved sovjetsystemet i dets siste dager som en politisk løftestang for dette formål. Dette vil raskt åpne opp for flere nye, mer grunnleggende spørsmål: Hva med statens evne til å forsvare sine innbyggere mot vold sammenliknet med dens evne til å drepe, sine egne borgere medregnet? Hva med statssystemets evne til å løse sine egne konflikter? Kan det rett og slett være slik at statssystemet og fredssystemet utelukker hverandre gjensidig?

Det er en grunnleggende påstand at vi nå blir vitne til begynnelsen til slutten på statssystemet, ikke slutten på dets begynnelse. Føydalsystemet tok slutt fordi det drepte, undertrykket, utbyttet og fremmedgjorde flere mennesker enn det kunne sikre en overlevelse (trygge liv), velstand (rimelige levekår), frihet og identitet. Der var, og er, selvsagt øyer og nisjer hvor disse fire grunnleggende behovene er tilfredsstilt på en rimelig måte, men visseilig ikke i systemet som helhet. Dette betyr at vi antakelig går mot det «avgjørende vendepunktet», slik vi gjorde under monarkiet, slaveriet, kolonialismen og patriarkatet. Alle disse fire vil kunne fortsette i svakere former. Århundreders kamp mot et engelsk enevelde førte til et vendepunkt, slik den engelske kampen mot slaveriet, Gandhis kamp mot kolonialismen og kvinnerevolusjonen gjorde. Til slutt vil bevegelsen mot atomvåpen nå regimet i USA, det eneste stedet der atomkrigens holocaust kan finne sin endelige fordømmelse. Det vil anti-krigsbevegelsen sørge for. Når der er verken krig eller fred, er staten like meningsløs som keiseren uten klær.

En blandet verden: mindre stat og mer ikke-stat

Global styring blir her forstått som samordnet handling for å møte menneskelige behov ved hjelp av både territoriale og ikke-territoriale aktører. Vi snakker ikke her om en styring ved hjelp av en kongress bestående av, la oss si nitten stater, for statssystemets evne til å legge bånd på seg selv er svært begrenset. Dessuten synes vegen å måtte gå gjennom regioner som utvikler seg til superstater som fører superkriger, med andre ord nettopp de prosessene vi vil styre unna i forholdet mellom de katolsk/protestantiske, slavisk-ortodokse og tyrkisk-muslimske blokkene i Europa. En russisk-kinesisk blokk vil, som nevnt, kunne forene seg med en indisk-pakistansk, framkalt av en samordnet ekspansjon av NATO østover og AMPO vestover. Men disse kan også bli de absurde fenomenene som vil føre oss nærmere vendepunktene.

Betyr da dette at ikke-statene tar over? Ikke dersom vi ønsker global styring, komponert ved hjelp av både statlige og ikke-statlige handlinger. Ikke-statene består av store selskaper, transnasjonale selskaper (TNCer) og det sivile samfunn. Det sivile samfunn har tre komponenter: Internasjonale, folkelige organisasjoner (IPOer), også kjent som ikke-statlige organisasjoner

(NGOer), (ikke-territoriale) lokale administrasjoner (LAer), territoriale og ikke-territoriale organisasjoner som danner et slags øyrike; og folk rett og slett – det fins mange av dem.¹¹ De kan ikke regjere alene.

Det sivile samfunn må likevel ikke romantiseres. Nasjonaliteter, eller grupper av folk med sans for hva som er hellig i tid og rom, er også NGOer – ofte av et tvilsomt, eksklusivt og tvetydig slag, lengtende etter å skjule seg i en egen stat for å kunne forårsake ødeleggelse på jorden, eller i det minste for sine naboer. Dette er likevel unntakene. En ting står fast: Ikke-stater, TNCene, NGOene, LAene og folk har ikke legitime armeer. Den første oppgaven for en global regjering er å sørge for at det forblir slik.

Vi kan nå skille mellom fem faser i utviklingen av dialektikken mellom stat og ikke-stat innenfor verdenssystemet som helhet.

Fase 1: I Europa daterer systemet av stater seg fra Traktaten i Vestfalen av 24. oktober 1648, for 350 år siden, med retten til å gå til krig i statens interesse som ett av dens typiske momenter. I Kina var dette et system allerede i den avgjørende epoken fra 500 f. Kr., tiden for Konfusius, Lao Tse og Buddha, og de krigende statene fram til 221 før Kr. da Kina ble forent under Chindynastiet. Det fantes en underforstått samordning i dette systemet, som et trekk ved kulturen til de krigførende kastene. Innenfor dette systemet delte man på denne måten felles verdier slik som ære, mot, verdighet på tvers av grensene, noe som begrenset voldsbruken.

Fase 2: Statssystemet med dets rett til å føre krig må koordinere sine krefter, ovenfra og nedover. Internasjonale statsorganisasjoner (INGOer)¹², som begynte med Wienerkongressen bestående av fem land mot Napoleon, etterfulgt av Folkeforbundet i 1920 (mot Tyskland-Østerrike) og FN 24. oktober 1945 med Sikkerhetsrådet sammensatt av de ledende statene i kampen mot Nazi-Tyskland og det militaristiske Japan. I dag er vi kommet nesten tilbake til Wien: «Kontaktgruppen» mot Jugoslavia består av FNs sikkerhetsråd minus Kina, pluss Tyskland og Italia. Tanken på koordinering av stater gjennom en kongress utenfor FNs hovedforsamling (Artikkel XII) og til og med utenfor Sikkerhetsrådet, lever fortsatt.

Fase 3: Sosiale protestbevegelser setter i gang sosiale revolusjoner mot overdreven bruk av statsmakt og sosiale bevegelser mot krig etter Clausewitz sin modell til fordel for å gjøre krigføringen mykere (for eksempel Henri Dunant og Røde Kors i Genève). Typisk nok presser hver gruppe på mot sine egne regjeringer. Mindre krigerske land kommer med i prosessen.

Fase 4: Noen av disse folkelige bevegelsene kommer sammen, som Konferansen i Haag i 1899, med jus ad bellum/in bello¹³ og de internasjonale fredsorganisasjonene etter Den andre verdenskrig (for eksempel Den internasjonale forbundet for fred, Kvinnenes internasjonale liga for fred og frihet og Det internasjonale fredsbyrået) og et stort antall NGOer og internasjonale, ikke-statlige organisasjoner (INGOer) etter Den andre verdenskrig. Ikke mindre enn 474 organisasjoner, langt de fleste NGOer, er listet opp i «Den

europæiske plattformen for å hindre og håndtere voldelige konflikter». Tallet vokser med mer enn 10 prosent årlig, en fordobling hvert 7. år. På dette feltet er himmelen grensen. Det ikke-territoriale rom kjenner ingen grenser.

Fase 5: INGOene begynner å øve press mot IGOene. Det begynte med FNs miljøkonferanse i Stockholm i 1972. Det gjorde FN til et forum for NGO i store saksområder innen verdenspolitikken. FNs bidrag til utviklingen av en demokratiske praksis kan vanskelig overvurderes på dette punkt. Demokrati dreier seg bare delvis om valg (og særlig ikke bare om valg mellom to, ofte nærmest helt like partier, med en valgdeltakelse under 50%). Demokrati dreier seg om deltakelse. Og FN gjorde det mulig ved å åpne opp for en infrastruktur der super-IGOer kan samhandle med super-NGOer.

Folk har i hundretusenvis deltatt i slike prosesser – noe de også ville ha gjort dersom statene hadde organisert fora der NGO kunne delta parallelt med sesjonene i nasjonalforsamlingene (og ikke bare basere samhandlingen på de snevre perspektivene som de politiske partiene står for). Dette er en pekepinn for en mer demokratisk framtid.

Fase 6: Men den neste fasen er enda viktigere. Ikke-statene, NGOer, LAer, TNCer begynner å overta for regjeringene i verdenspolitikken. De opererer vanligvis ikke hemmelig, de har nærmere kontakt med folk, og de har ingen armeer, men snarere normativt makt og makt gjennom forpliktelser. Uten tvil vil det finnes terrorister og militser som lager bråk, og uten tvil vil det være behov for et verdenspoliti. Men der vil ikke finnes stater som har noen legitim rett til å væpne seg til tennene, gå til kanten av stupet og enda lenger, mens de investerer enorme summer i våpenteknologi, noe som i sin tur er en drivende kraft bak våpenkappløpet.

I denne fasen arbeider ikke NGOene primært som pressgrupper mot sine egne regjeringer, eller mot IGO, eller til og med FN. De begynner å gjøre jobben selv, som meklere i konflikter, som hjelpeorganisasjoner etter katastrofer, ofte i heftig konkurranse med hverandre, men som regel uten voldsbruk. NGOer som kommer inn etter et jordskjelv, gjør ofte det som ikke en gang de lokale eller nasjonale myndigheter makter å gjøre. NGOene har en enorm fordel: Der hvor lokale og nasjonale regjeringer må prioritere å bruke sine egne eksperter og ofte bare fra deres egne partier, kan NGOene dra veksler på erfaringer fra hele verden. NGOene og TNCene er både opphav til og barn av en virkelig globaliserende verden, ikke en maktkongress av selvutnevnte stater.

De seks fasene som her er skissert, kan også brukes til å fortelle den hjemlige historien, utviklingen fra lokale enheter, fra fyrstedømmer, stater og regioner som kjemper om makt inntil organisasjoner som ikke er bundet til bestemte områder (slik som partier), blir sterke og erfarne nok til å styre landet. Forvokste, overmektige stater er i ferd med å bli dinosaurer. Deres tid er forbi.

Noen glimt av en fredeligere verden

Dette er min utopi: En verden forankret territorielt i lokale samfunn, vedt sammen i tette nettverk bestående av IPOer og NGOer rundt felles verdier eller interesser, der de TNCene, som har oppdaget måter å prioritere behov hos dem som har de største behovene, yter de nødvendige tjenester. Disse tre punktene henger nøye sammen: De TNCen som ikke lykkes i å leve opp til denne grunnleggende premissen, vill bli boikottet av NGOene. Og LAene vil frata dem retten til å operere lokalt. Det vil være klokest å samarbeide.

Nøkkelen til overgangen fra et tjuende århundre i krig til et tjuelførste i fred ligger i at verdenspolitikken forskyver sitt tyngdepunkt fra stat til ikke-stat, slik tendensen har vært lenge i mange land når det gjelder politikken innenlands. Folk lever i sine lokalsamfunn, forholder seg til hverandre gjennom organisasjoner (familiene inkludert), mottar tjenester fra næringslivet og er beskyttet av regjeringer. På tilsvarende måte trenger vi en global styring.

Bare et demokratisk statssystem kan i dag sikre den verdensordningen som vil kunne gjøre dette mulig.¹⁴ Staten, slik vi kjenner den i dag, vil da dø gradvis bort – på samme måte som bystaten forsvant innenfor nasjonalstaten – ikke fordi den «ikke lenger trengs til å beskytte kapitalismen», men fordi den har nådd sitt endelige absurditetsnivå, idet den stadig mer er blitt en trussel i stedet for en velsignelse for folk flest.¹⁵ En kombinasjon av LA/-NGO/TNC-systemet vil komme i dens sted og et forbedret FN vil gjøre statssystemet mykere og mer demokratisk.

Oppgaven blir da å gjøre denne oppakningen av ikke-stat-politikk så rik, tett og fredsskapende som mulig i det vi erkjenner at et slikt samarbeid er fredsskapende i seg selv – og ved seg selv. Det ligger ikke i dette noen anarkistisk illusjon om at en form for «verdensordning» ikke er nødvendig, like lite som det forutsetter en Hobbiansk forestilling om at det er nødvendig med et enormt oppbud av tvangsmakt på toppen av samfunnspyramiden.¹⁶

Det vi har i tankene er selvsagt en forbedret utgave av FN, frigjort fra vetorettens makt, men en Folkets hovedforsamling i FN (basert på NGOer, LAer og direkte valg med en representant per million innbyggere og der nasjonalstatene utgjør valgdistriktene), åpent bare for medlemmer som ikke bryter internasjonal lov og som betaler sine pålagte bidrag til organisasjonen, og ikke lokalisert i land som er i stand til å øve politisk press mot den.

FNs makt på toppen skulle, i tillegg til de politistyrkene jeg har nevnt, være grunnlagt på en normativ og kontraktsforpliktet makt. Bare for å nevne ett av mange eksempler: Globaliseringen av menneskerettighetene. Menneskerettigheten hadde en dobbelt oppgave: Kontrollere statens makt («frihet fra») og vende statsmakten i en positiv retning for den enkelte borger («frihet til»). Vi beholder den første som en begrensning på FN, og så vender vi oss positivt mot FN framfor til et døende og illegitimt statssystem.

Verdenssystemet kan da – gjennom LAene som bruker NGOene som rådgivende organer (noe de alt gjør) – sikre det som er nødvendig for at folk skal overleve, sikre deres grunnleggende materielle behov uten å berøve dem deres frihet og identitet. Rammen for dette skulle heller være et lokalt fellesskap enn et statsfelleskap, da 200 stater er et lite dekkende rammeverk for 2000 nasjonaliteter som søker å hevde sin identitet gjennom statsdannelser. Et lokalsamfunn som er beskyttet, vil fungere bedre.

Leseren vil ha lagt merke til at min optimistiske tese ikke går ut på å forkaste krigen som virkemiddel ved å forkaste militærvesenet, selv om det er en tendens at stadig flere stater ikke har armeer – en trend vi absolutt bør oppmuntre til. Problemet er at slike stater som regel er små og at stormakter desto oftere tilbyr dem et «vern» de ikke kan avslå. Poenget her er at statssystemet, særlig toppen av det og ikke minst når det er mest selvrettferdig (som regel en kristelig eller muslimsk selvrettferdighet; selvrettferdighet på vegne av demokratiet og menneskerettighetene nå synes å ha overtatt for disse), har en innebygd, krigersk motivasjon. De er også i stand til å skaffe til veges alt som trengs av våpen. Verdenspolitikken skulle heller være i hendene på folk som er mer motivert for å fremme fred og mindre i stand til å starte kriger. Lar en slik omforming seg gjennomføre?

I de to foregående århundre har vi vært vitne til to særdeles vellykkede omformingsprosesser: Avskaffelsen av slaveriet og av kolonisystemet. Begge disse systemene ble betraktet som normale, naturlige og uunngåelige. Dersom slavene eller koloniene ble frie, ville konsekvensene bli anarki – sikkert nok. Begge betraktet bare som halvhumane fenomener, trengte en fast, disiplinerende hånd ovenfra. Og selv om de ikke var halvhumane, men var garantert en status som fullverdige mennesker, ville avskaffelsen av slaveriet og kolonisystemet ruinere Den vestlige sivilisasjon som var grunnlagt på fruktene av disse to institusjonene.

Vi er programmert med den samme form for ideologi i dag: Vi trenger sterke stater med «muskler» på toppen for å disiplinere alle de mindre utviklede lenger nede. Men slaveri og kolonialisme ble i det store og hele like fullt avskaffet. MGHbene klarte likevel å beholde på makten. Og inntektsfordelingen i verden er skjevere enn noen gang. Mye er oppnådd, men det er også mye sannhet i det gamle ordtaket «mye har forandret seg, mye er ved det samme».¹⁷ Den enorme kulturelle, strukturelle og direkte volden som kjennetegner det tjuende århundre, kan gjøre enhver myk, global styreform om til et vrengebilde av seg selv. På den andre side har denne utopien den fordelen at den er et speil av vellykkede prosesser på nasjonalt nivå og grunnlagt på globale tendenser som alt har utviklet seg temmelig langt. (Våren 2000)

Oversatt av Hans Ebbing

NOTER

- 1) Dai-to-a: «Stor Øst-Asia» – ideologi for japansk nasjonalisme og imperialismen før og under 2. Verdenskrig. (O.a.)
- 2) Tojo Hideki – japansk militær og statsminister under det meste av Den andre verdenskrig (1941-44), dømt og henrettet for krigsforbrytelser etter krigen. (O.a.)
- 3) Kulakker var relativt velstående bønder i Russland og senere i Sovjetunionen, kan hende med litt privat jordeiendom. Under kollektiviseringen i Stalin-perioden ble disse brutalt utryddet «som klasse». (O.a.)
- 4) Betegnelsen *Neuordnung* sikter til Hitlers prosjekt om en Nyordning i Europa. (O.a.)
- 5) Se f.eks. Z. Brzezinski: «A Geostrategy for Eurasia», *Foreign Affairs*, Vol 76, september/october 1997. For bakgrunnsstoff se «Joint Chief of Staff Memorandum 570/2» fra 1943, i Peter Hayes/Lyuba Zarsky/Walden Bello: *American Lake: Nuclear Peril in Pacific*, New York 1986, 19-30. (O.a: AMPO er den japanske forkortelsen for sikkerhetspakten mellom USA og Japan.)
- 6) Hitler krevde tilslutning av Sudetenland til Det tredje riket. England presset Tsjekkoslovakia til å gå med på å avgi dette landområdet «for å bevare ferden», jfr. München-forliket. (O.a.)
- 7) League Covenant fra 1924 (O.a.)
- 8) Tacitus, romersk historiker og politiker (født år 55, død ca. 120) som beskrev borgerkrigen og det voksende romerske imperium. (O.a.)
- 9) Klikk inn på Jugoslavia under www.transcend.com
- 10) Galtung sikter her til USAs bombtokt i 1998 mot Osama bin Ladens antatte skjulested i Afghanistan. Artikkelen er skrevet i 1999 – altså i god tid før 11. september 2001 og USAs andre bombekrig mot Afghanistan. (O.a.)
- 11) Transnational Corporations, TNC. International people's organisations, IPO. Non-governmental organisations, NGO. Local authorities, LA.
- 12) International non-governmental organisations, INGO, International governmental organisations, IGO.
- 13) Når en har rett til krig (jus ad bellum, jfr. retten til (forsvars-)krig etter Folkeretten) og hvilke rettsregler som skal gjelde i krig (jus in bello, jfr. Genève-konvensjonene etter Den andre verdenskrig om behandling av fanger, om bruk av «lovlige» våpen, ulovlige angrep mot sivile mål osv..) (O.a.)
- 14) I samsvar Artikkel XXXVIII i Den universelle erklæringen om menneskerettigheter: «Alle har rett til en sosial og internasjonal ordening i hvilken de rettigheter og friheter som er satt fram i denne erklæringen, kan realiseres fullt ut.»
- 15) Dette sitatet henspiller på den optimistiske tesen om statens gradvise hendøen under sosialismen, se for eksempel Lenins essay om *Staten og Revolusjonen* (1917). (O.a.)
- 16) Hobbes – engelsk statsfilosof (1588-1679) mest kjent for sin teori om Leviathan – enevoldsmakten som styrer samfunnet ovenfra. (O.a.)
- 17) «Plus ça change plus c'est la même chose».